

אחרית דבר

בראשית דברינו ציינו, כי יום מינויה של ועדת חקירה ממלכתית שעניינה הסיוע שניתן לניצולי השואה, שישים שנה לאחר הקמת המדינה, שזהותה התגבשה בצל השואה – הוא יום עצוב בישראל. אכן, בעצם הקמת ועדת החקירה יש, ראשית, כדי לזהות את הניצולים – במקרים רבים שלא בצדק – כקבוצת נזקקים; ושנית, כדי להצביע על מחדלים בסיוע שנתנה המדינה לקבוצה זו.

ומה מצאנו?

חומר הראיות שנפרש בפנינו, מתוך מסמכים ועדויות רבים, העלה כי הניצולים, שארית הפליטה משרידי השואה, שהיו ברובם אנשים צעירים שנתרו בודדים לאחר שמשפחותיהם נרצחו, בחרו בהמוניהם (כחמש מאות אלף איש) להקים את ביתם בארץ ישראל, ולימים במדינת-ישראל, ובהצטרפם ליישוב הקטן הבטיחו את עצמאותו. על אף ימי התופת והאימה שעברו עליהם רק זמן מועט קודם לכן, עמד להם, לניצולים, כוחם להשתתף בבניין המדינה, בהגנה עליה ובפיתוחה – והכל ללא עזרת המדינה עצמה.

אך הוספנו ומצאנו כי המדינה, באמצעות ממשלותיה לדורותיהן, קיפחה במיוחד את אלה מבין הניצולים שמזלם לא שפר והם נותרו מאחור, לעתים בעטיים של הפגעים הפיזיים והנפשיים שגרמו להם רדיפות הנאצים. בהסכם השילומים ויתרה המדינה בשמם של הניצולים שעלו אליה עד ליום 1.10.53, מבלי שקיבלה קודם לכן את הסכמתם לוותר זה, על הפיצויים האישיים המגיעים להם מגרמניה המערבית. ויתור זה אפשר למדינת ישראל לקבל מגרמניה המערבית, במסגרת הסכם השילומים, טובין שיועדו ושימשו לפיתוח ולביסוסה. המדינה אמנם התחייבה לפצות בעצמה את הניצולים בגין הפקעת קניינם, אך כאשר נדרשה לקיים את התחייבותה זו – קפצה את ידה.

זאת ועוד, במשך שנים ארוכות היה יחס הרשויות לניצולים מבקשי הפיצויים לעומתי בעיקרו. כך למשל נהגה בהם הלשכה לשיקום נכים במשרד האוצר, אשר העומד בראשה משמש כרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים. בגישת הלשכה, על רופאיה, חל אמנם שינוי מסוים בשנים האחרונות, אך לא היה די בשינוי זה. וכך, למרבה הצער, מי מבין הניצולים אשר כדי לעמוד על זכויותיו נאלץ לנהל מאבק משפטי עם הלשכה גילה כי לעתים אף זכייה מולה בערכאות שיפוטיות אינה מבטיחה דבר, וזאת נוכח גישתה הלעומתית. די להזכיר בהקשר זה כיצד "הוזהרו" בתי-המשפט שוב ושוב מן התוצאות התקציביות שינבעו – כך לפי טענת המדינה – אם יחליט בית-המשפט לקיים את החוק במלואו ולהקפיד על כיבוד זכויות הניצולים. זו הייתה טענת המדינה, למשל, בתשובה לעתירה שהוגשה לבית-המשפט הגבוה לצדק בבג"ץ הירשזון, בדרישה לקבוע את סכום התגמול החודשי המשולם לפי חוק נכי רדיפות הנאצים בהתחשב בסכומי הפיצוי החודשי (הרנטה) שמשלמת גרמניה מכוח חוק הפיצויים הגרמני (ה-BEG), העולים ברוב המקרים על סכום התגמול החודשי המשולם מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים לנכים בעלי שיעורי נכות שונים¹; וכך גם טענה המדינה במסגרת הדיון בעתירה למתן פיצוי ליהודים יוצאי בולגריה בגין שלילת חירותם בידי הנאצים.²

במקביל, המדינה שקמצה ידה בסיוע לניצולים, נטלה מוועידת התביעות היהודיות החומריות נגד גרמניה (The Conference on Jewish Material Claims Against Germany) כספים שמקורם ברכוש יהודי בשואה שנותר ללא יורשים – אשר מטבע הדברים ראוי לייעדו אך ורק לתמיכה בניצולי השואה – ועשתה בו שימוש לצורך מימון מוסדות ממלכתיים, המשרתים את כלל הציבור.

1 ראו בג"ץ 5263/94 הירש[נ]זון נ' שר האוצר, פ"ד מט(5) 844, 837 (1996).
 2 ראו דנ"א 11196/03 גרנות נ' הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, תשי"ז-1957 (טרם פורסם; ניתן בתאריך 9.10.05), בפסקה 37 לפסק-דינו של המשנה לנשיא מישאל חשין.

נוסיף, כי גם אם לאחרונה עשו הרשויות מאמצים לתיקון חלק מן העוולות, הרי שבתחום המשפט, שהוא הקובע הסופר-של-דבר את זכויות הניצולים – לא השתנה דבר. גישתה הלעומתית של המדינה נותרה בעינה, ובמלוא עוצמתה, כפי שעלה, בין היתר, מתגובת היועץ המשפטי לממשלה לשאלתנו אם קיים פסק-הדין בבג"ץ הירשזון, שבגדרו נדרשה המדינה להעלות את גובה התגמול החודשי באופן שישקף כראוי את הפגיעה בזכות הקניין של הניצולים שקופחו.

אך מובן הוא, כי להיבט המשפטי המלווה את הדיון בזכויות הניצולים מול המדינה מתווסף היבט מוסרי כבד משקל, שעליו אין צורך להכביר מלים.

הגיעה אפוא השעה לתקן את הטעון התיקון, ועלינו הוטלה המשימה.

דרך התנהלותה של המדינה כלפי הניצולים – ואם תמצוי לומר: אלה ששרדו – אשר נמשכה במשך עשרות רבות של שנים, שתוארה לעיל, לא נבעה מרוע לב של קברניטי המדינה. שורשיה בהעדפת הקולקטיב – המדינה וכלל אזרחיה – על-פני הפרט. אלא שגישה זו, ככל שנגעה לניצולים, הייתה מוטעית ובלתי ראויה. אך היום אין מקום לסימון האשמים בכך, ואכן, לא אשמים חיפשנו. פנינו היו לעתיד, לתיקון המעוות. זאת, תוך מאמץ עליון להגיש את הדו"ח בזמן הקצר ביותר האפשרי, שמא חלילה יישאר הדו"ח בלבד ולא ייוותרו ניצולים. שהלוא ידוע לכל, כי הניצולים הם אנשים מבוגרים, ומספרם הולך ומתמעט מיום ליום.

לא עסקנו בסוגיית השבת הרכוש היהודי שגזלו הנאצים, וגם לא בהתנהלות ועידת התביעות. נושאים אלה לא נכללו בכתב המינוי של ועדת החקירה הנוכחית, וטוב שכך. שכן, הרחבה יתרה של מסגרת עבודת הוועדה הייתה מביאה להתמשכותה על-פני תקופה ארוכה, מה גם שניתן להטיל ספק אם ההמלצות האפשריות בנושאים אלה בנות-יישום ויעילות. לא עסקנו גם בעניינים שבהם הבעיה שהעלו בפנינו הניצולים הייתה בעיה מערכתית שאינה קשורה דווקא להיותם ניצולים. וכך לא עסקנו, למשל, בסוגיות של אופן הפרטת נכסי המדינה או ניגוד העניינים שלכאורה נתונים בו רופאים בוועדות רפואיות שמשרד האוצר מממן את פעילותן ומשפיע על מינוי חבריהן, או בטענות של ניצולים שהם חברי קיבוצים ומושבים על שלילת זכאותם להבטחת הכנסה.

המלצותינו שיפורטו להלן, אשר מטבע הדברים ביצוען כרוך בהוצאות כספיות, מתחשבות באילוצי תקציב, אך עושות כן בגבולות סבירים ומידתיים. בגדר ההמלצות נתנו משקל כבד לא רק להיבטים המשפטיים הרלוונטיים אלא גם לחובתה המוסרית של המדינה כלפי שרידי השואה.

נסכם אפוא בקצרה את ממצאינו ואת המלצותינו. אלו נוגעים, בעיקרו של דבר, בשלושה עניינים: הפיצויים המגיעים לניצולים מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים; התנהלותה של הלשכה לשיקום נכים; והשירותים שיש לסייע לארגונים פרטיים לספק לניצולים הנתונים במצוקה.

הפיצויים המגיעים לניצולים

בשנת 1996 פסק בית-המשפט העליון בבג"ץ הירשזון, כאמור, כי המדינה פגעה בזכות הקניין של ניצולי השואה בוותרה בשמם על זכותם לתבוע מגרמניה המערבית פיצויים אישיים בעד נזקי-גוף שגרמו להם רדיפות הנאצים. הגם שהמדינה לא נדרשה להשוות את סכום הפיצויים המשולם מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים (כלומר, התגמול החודשי) לפיצויים המשולמים על-ידי החוק הגרמני (הרנטות), עדיין נצטוותה המדינה לתת בהחלטתה על גובה התגמול החודשי "ביטוי ממשי... לפגיעה בזכות הקניין שלהם"³. כלומר, המדינה נצטוותה לקבוע את סכום הפיצויים על-פי החוק הישראלי בהתחשב בפיצויים המשולמים על-ידי גרמניה. דבר זה לא נעשה עד עצם היום הזה.

בעקבות פסק-הדין הועלה התגמול החודשי המשולם מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים בשיעור של כ-24%. ברם, העלאה זו לא נעשתה על בסיס הרנטה הגרמנית, והמדינה כלל לא בדקה מהם הסכומים המשולמים על-ידי גרמניה. העלאה זו גם נשחקה עם השנים, נוכח השינויים בגובה הרנטה הגרמנית, והתגמול החודשי המשולם כיום מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים (למשל,

3 בג"ץ הירשזון, עמ' 845.

לניצול ששיעור נכותו 25%) אף נמוך, אם הוא מחושב לפי שיעורו מתוך הרנטה הגרמנית, מזה ששולם על-ידי המדינה לאותו נכה בשנת 1996.⁴

כאמור, טענתה המרכזית של המדינה בעד עמדתה הייתה, כי בשלמה תגמולים לניצולים שתביעתם על-פי החוק הגרמני התיישנה, איזנה באופן ראוי בין זכויות הניצולים לבין צורכי הכלל, ובין האינטרסים של קבוצות ניצולים שונות. המדינה טענה אפוא כי הייתה הצדקה להפרש בין הרנטה הגרמנית, המשולמת ממילא רק לאלו שהגישו את תביעתם בפני הרשויות הגרמניות עד למועד חלוף תקופת ההתיישנות לפי החוק הגרמני (יום 31.12.69), לבין התגמול החודשי מכוח חוק נכי רדיפות הנאצים ששולם לניצולים שהגישו את תביעתם גם שנים לאחר מועד זה.

קבענו כי טענה זו אינה נכונה לא מבחינה משפטית ולא מבחינה מוסרית. כך, אף המדינה עצמה לא ראתה בחלוף מועד ההתיישנות המקורי שנקבע בחוק נכי רדיפות הנאצים משום אירוע המבטל את הזכות המהותית של כל ניצול לקבל פיצוי בעד נזקי-גוף שגרמו לו רדיפות הנאצים, אלא אך מחסום דיוני. המדינה החליטה אפוא בשנת 1995 (ומאוחר יותר בשנת 1998), ובדין עשתה כן, להסיר את המחסום הדיוני. אכן, דווקא נוכח הנסיבות הייחודיות שהובילו לכך שניצולי שואה רבים הגישו תביעותיהם באיחור – כגון, התעקשותו העקרונית של הניצול שלא לדרוש פיצויים על אירועי השואה, או היעדר מידע בסיסי על זכויותיו, במיוחד של מי שהיה צעיר במועד חלוף ההתיישנות – אין להעלות על הדעת לאיין את זכותו של ניצול שואה לפיצוי בגין נכות תוצאת השואה, רק משום שהגיש את תביעתו לאחר מועד מסוים שנקבע. משהוסר המחסום הדיוני לפי חוק, כל הניצולים הנכים כולם זכאים על-פי הדין לתגמולים שייגזרו מן הרנטה גרמנית, אם לא יהיו שווים לה.

פסק-הדין בבג"ץ הירשזון ניתן בשנת 1996. כבר אז צוין בו כי הניצולים הולכים ומתמעטים. היום, לאחר שחלפו כשתים-עשרה שנים נוספות, עלתה השאלה מדוע לא נמליץ למדינה, כוועדה ציבורית, לשלם לניצולים שוויתורה של המדינה בגדרי הסכם השילומים חסם את דרכם לתבוע את גרמניה המערבית, תגמול חודשי בגובה הרנטה הגרמנית, ובדרך זו לנסות ולהבטיח

4 ראו פרק הפיצויים המגיעים לניצולים.

שיחיו את שנות חייהם האחרונות ברמה נאותה ובכבוד, כפי שאמנם מגיע להם. אכן, ככול שהחלטה זו צופה פני עתיד בלבד, ממילא אין בה כדי לתקן ולו מקצת מן הפגיעה שנגרמה לניצולים בעבר. אך גם נתנו דעתנו לאילוצים התקציביים שבהם נתונה המדינה, והגענו למסקנה כי נכון נעשה אם נחייב את המדינה בתשלום מעתה ואילך של 75% בלבד מן הרנטה המשולמת כיום על-ידי גרמניה, הכול בדרך החישוב המפורטת בדוח זה.

מצאנו עוד, כי התנהלות המדינה כלפי ניצולים יוצאי בולגריה גרמה להם לעוול משפטי ומוסרי. הגם שאין התנהלות כזו הולמת את דרכה של המדינה, החייבת חובה מוגברת של הוגנות ותום-לב לאזרחיה, דחתה הלשכה לשיקום נכים במשרד האוצר תביעות שהגישו ניצולים יוצאי בולגריה לתגמול, בעוד המדינה מנהלת עם מקצתם הליך משפטי בסוגיית הזכאות, שנתגלגל לערכאות ערעור. משנפסק לבסוף – בפסק-הדין שניתן על-ידי בית-המשפט העליון בדיון הנוסף בפרשת גרנות – כי התובעים זכאים לתגמולים לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, סירבה המדינה לשלם תגמול זה לניצולים שתביעתם נדחתה קודם לכן, כבר מיום הגשת תביעתם, וזאת בתירוץ הטכני שהתביעה כבר נדחתה. במקום זאת הציעה הלשכה לניצולים אלו להגיש תביעה חדשה, וממילא להפסיד את התגמולים שהיו זכאים להם על-פי תביעתם הראשונה (כלומר, תגמולים בפרק הזמן שלמן מועד הגשת התביעה הראשונה ועד מועד הגשת התביעה השנייה).

גם הליכים משפטיים נוספים שהתנהלו על רקע זה, ואשר הגיעו לבית-המשפט העליון ובהם זכו הניצולים – לא הביאו את הפרשה לכלל סיום. כמסתבר, המדינה ממשיכה בהתנהלותה זו עד עצם היום זה, ובניגוד למקובל מסרבת לקבוע את עמדתה לגבי כלל המקרים על יסוד הפסיקה במקרה המסוים שכבר הוכרע. זאת עושה המדינה בטענה שקיום פסק-דין של בית-המשפט העליון בדנ"א גרנות כלפי כל הניצולים שהגישו תביעות ונדחו (בטרם ניתן פסק-הדין בדנ"א גרנות), יעלה כסף רב. דומה שעצם העלאת טענה זו על הכתב מצביעה על אי-סבירותה. ואמנם, בית-המשפט העליון הבהיר זה מכבר, כי העובדה שחובה המוטלת על המדינה המחויבת על-פי חוזה או חוק עלולה לגרום נטל תקציבי, אינה עילה שלא לקיים את

החוק או החוזה.⁵ הגיעה העת כי המדינה תפעל בהתאם להנחיה זו גם כלפי הניצולים יוצאי בולגריה.

לבסוף, אשר לניצולים שאינם מקבלים קצבה חודשית כלשהי בגין רדיפות הנאצים, מצאנו כי חוק התכנית להגדלת גמלאות הבטחת הכנסה לקשישים נזקקים ולסיוע לניצולי שואה (תיקוני חקיקה), תשס"ח-2008, שנחקק לאחרונה בתיאום עם ארגוניהם של ניצולי השואה, מספק פתרון המקובל על נציגי ארגוני הניצולים, שהאילוצים התקציביים הקיימים מובנים להם. חוק זה מבטיח קצבה חודשית צנועה לניצולי מחנות וגטאות שאינם מקבלים בגין רדיפות הנאצים קצבה חודשית כלשהי, וזאת ללא התניית זכאותם במצוקה כלכלית או בהוכחת נכות. החוק אף מגדיל, הגם שבסכומים צנועים, את סכומי קצבת הזקנה והבטחת הכנסה לכלל הקשישים העניים בישראל שגילם 70 ומעלה, שמרביתם, כך מסתבר, הם ניצולי שואה, לרבות מי שנמלטו מפני הנאצים. הפתרון למצוקתם של אלו שלא שהו כלל במחנות או בגטאות ואף לא חיו בשטחים שנשלטו על-ידי הנאצים אלא נמלטו מפניהם (ועל-כן גם עתה לא יקבלו קצבה חודשית) ייצא אפוא מחד-גיסא, בגישתו "האוניברסלית" של החוק, המתייחס לכלל הקשישים העניים במדינת-ישראל ומתייחס לקצבת הזקנה וקצבת הבטחת הכנסה המגיעה להם; ומאידך-גיסא, באפשרות של אלו הנמנים עם קבוצה זו לקבל שירותים שיסופקו על-ידי ארגונים חוץ-ממשלתיים הפועלים למען ניצולי השואה, בתמיכת המדינה (ועל כך נרחיב להלן).

הלשכה לשיקום נכים

הלשכה לשיקום נכים, שהעומד הראשה – מנהל הלשכה – הוא הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, פעלה במשך שנים כלפי הניצולים שהגישו אליה תביעות, כגוף לעומתי. בשנים האחרונות חל שינוי ביחסה של הלשכה, כפי שהסביר ראש הלשכה בשנים האחרונות, מר רפי פינטו. ואמנם, התרשמנו כי אנשי הלשכה מגלים כיום רצון טוב, ומבינים כי תפקידם הוא

5 רע"א 2620/07 הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, תשי"ז-1957 נ' ארלוזוב (טרם פורסמה; ניתנה בתאריך 10.6.07), בפסקה ט, המפנה לדנ"א גרנות, בפסקה 37.

לתת שירות לניצולים. כך, למצער, ברמה התאורטית. אך מבחינה מעשית, כעולה מעדויות הניצולים ומן העמדות הרפואיות והמשפטיות הנקטות על-ידי הלשכה – השינוי בתפישתה של הלשכה אינו בא לידי ביטוי.

הוועדה סבורה כי הגיעה העת לשנות לחלוטין את תפקודה של הלשכה, ולהפוך אותה לגוף שיראה עצמו בראש-בראשונה כנאמן הניצולים.

ראשית, תפקידה הראשון של הלשכה צריך שיהיה להגיע אל הניצולים כדי לדאוג כי ימצו את זכויותיהם. שכן, אלה מבין הניצולים הנזקקים ללשכה הם אנשים נכים, קשישים, חלקם עריריים, רבים מהם מוגבלים ביכולתם ליצור קשר עם גורמים שיוכלו לסייע להם, ועל כן פעמים רבות אינם יודעים כלל על הזכויות המגיעות להם. לכן המלצנו על הקמת מרכז מידע, שיפעל מתוך המסגרת המנהלית של הלשכה לשיקום נכים במשרד האוצר, ישים לו למטרה לקדם את מיצוי הזכויות מצד הניצולים. בין היתר המלצנו כי מרכז מידע זה יעסוק בשיחור הניצולים (reaching-out) ובהבאת המידע לפתחם.

שנית, והוא בעינינו העיקר, ובו תלויה גם השאלה אם תתקבל התביעה שהגיש ניצול השואה לפי חוק נכי רדיפות הנאצים אם לאו, יש לשנות את המתכונת שבה מתקבלות הכרעות הלשכה באשר לקיומו, או אי-קיומו, של קשר סיבתי בין הנכות שממנה סובל הניצול לבין אירועי השואה שחוה (למשל, קשר בין אירועי השואה לבין מחלת האוסטאופורוזיס שממנה סובלים ניצולים), כמו גם חומרת הנכות שנגרמה לניצול. קביעת הקשר הסיבתי, אשר מבחינה פורמלית מצויה בסמכות העומד בראש הלשכה לשיקום נכים, נעשית מאז שנת 1986 על-ידי רופא יחיד – המשמש עובד הלשכה – והיא מתבססת על חוות דעתו בלבד (כאשר הליקוי הרפואי שעל הפרק הוא עניין של רפואה פנימית) או על חוות דעתם של מומחים אחרים (כאשר הליקוי הרפואי אינו עניין של רפואה פנימית). על רקע זה הסיקה הוועדה כי למרבה הצער לא נעשה שימוש בכל הכלים המקצועיים – משפטיים ורפואיים – הנדרשים להכרעה בשאלת הקשר הסיבתי. מלבד הבעייתיות שבהפקדת ההכרעה בנושא כה מרכזי בידי אדם אחד (אף אם מדובר ברופא העושה כמיטב יכולתו), מצאה הוועדה בעיה בשיטה, והיא כי לא נעשה שימוש בנתונים סטטיסטיים קיימים לגבי שכיחות מחלות

מסוימות בקרב ניצולי שואה (בהשוואה לשכיחותה של אותה מחלה בקרב אוכלוסיות אחרות). חובת השימוש בכלים הסטטיסטיים הללו נובעת מכך שלמצער בתחום המשפט האזרחי – ולא כל שכן בנסיבות העניין המיוחדות שבפנינו – ההכרעה בסוגיית הקשר הסיבתי לא נועדה לשקף בהכרח אמת עובדתית-מדעית בדבר קיומו או היעדרו של קשר סיבתי (כגון, בין אירועי השואה לבין נכות שממנה סובל הניצול), אלא אך את האמת המשפטית. שהלוא כידוע, ההבחנה בין אמיתות אלו מבוססת, בין היתר, על מגבלות הידע המדעי הקיים, ועל החשש כי רק בעתיד – כאשר יהיה הדבר מאוחר מדי עבור הניצולים – יעלה בידי המדע לחשוף קשר סיבתי בין אירועי השואה לבין נכות מסוימת שממנה סבלו ניצולים.

בהקשר זה, לא ראינו גם עילה להפריד בין שלב קביעת הקשר הסיבתי (בין אירועי השואה לבין הנכות שממנה סובל הניצול), לבין שלב קביעת דרגת הנכות. המלצנו אפוא להפקיד את הטיפול בשתי שאלות אלו בידי הוועדה הרפואית הפועלת כיום במסגרת חוק נכי רדיפות הנאצים לצורך קביעת דרגת הנכות. על הכרעתה של ועדה זו, כידוע, ניתן לערער בפני ועדה רפואית נוספת. עוד המלצנו כי לחברי הוועדות האלו תיערך השתלמות מבעוד מועד, אשר תדריך אותם בשאלות הרפואיות והמשפטיות המיוחדות הנדרשות להכרעה בסוגיות אלו של קשר סיבתי ושל דרגת הנכות.

לבסוף המלצנו, תוך שאנו נותנים דעתנו לניסיון החיים הנורא של הניצולים, שעצם ההופעה בפני ועדה כזו או אחרת קשה להם מאד, כי לוועדות הרפואיות ייבחרו רופאים המבינים את רגישותו של העניין שבו הם דנים; וכי הלשכה מצדה, תגביר את המאמצים, שכבר כיום היא עושה, כדי להדריך רופאים אלו בדרכי ההתנהלות הראויות כלפי הניצולים.

שירותים לניצולים

התגמולים הניתנים לניצולים על-פי כלל החוקים השונים – לרבות חוק נכי רדיפות הנאצים וחוק התכנית להגדלת גמלאות הבטחת הכנסה לקשישים נזקקים ולסיוע לניצולי שואה (תיקוני חקיקה), תשס"ח-2008, שנחקק לאחרונה – גם אחרי ההעלאות שעליהן המלצנו; נקבעו, כאמור, בהתחשב

בשיקולים תקציביים. על רקע זה, אין ספק בליבנו שיש להשלימם על-ידי מתן שירותים שלהם זקוקים הניצולים בחיי היומיום. שירותים אלו גם נדרשים, כפי שהבהרנו לעיל, בשל הקושי של רבים מן הניצולים, שהם, כאמור, נכים, מבוגרים, עריריים ולעתים מנותקים מן העולם, להשיג לעצמם את השירותים הדרושים להם. כבר היום עמותות פרטיות כמו עמותת "עמך – המרכז הישראלי לתמיכה נפשית וחברתית בניצולי שואה והדור השני" או "הקרן לרווחה לנפגעי השואה בישראל" נותנות שירותים אלה לניצולים. אלא שכאמור לעיל, וכפי שהעידו בפנינו נציגי עמותות אלו, אין הקומץ משביע את הארי.

המלצנו אפוא על מודל שירותים, המותאם במיוחד לצורכי הניצולים, ואשר פותח במהלך דיוני הוועדה הנוכחית. על השירותים להינתן מידי ארגונים חוץ-ממשלתיים, ופירוט השירותים הנדרשים מצוי בנספח לדו"ח הוועדה.⁶ השלמה כזו היא חוליה חשובה לסגירת מעגל המלצותינו.

* * *

בסיכומו של דבר, כאשר נדרשנו להמלצות שפורטו לעיל, עמדו לנגד עינינו דבריה של הגב' רחל ביאלה, שהציגה את עצמה בפנינו כ"בוגרת גטו קובנה". וכך אמרה:⁷

אני רוצה להתרכז בעיקר בקיפוח קבוצת ניצולים אחת, וזו הקבוצה שהגיעה לארץ עד 1953. זוהי קבוצה... מיוחדת... זאת קבוצה שעלתה לארץ מייד לאחר המלחמה. רובם היו נערים שזה עתה יצאו משבעת מדורי הגיהנום. והמעניין הוא וזה ממש דבר מופלא – תעצומות הנפש שלהם. כי בדרך כלל אנשים שכל-כך סבלו... מכונסים בעצמם, דואגים לעצמם, אין להם את האנרגיות לפעול למען הזולת. והנה אנו נתקלים בתופעה מיוחדת במינה... ילדים

6 ראו נספח א'.

7 פרוטוקול עדותה של גב' רחל ביאלה (5.2.08).

שעברו סבל כזה ברגע ששמעו שיש מלחמה בארץ, אמרו "אנחנו חייבים לנסוע להציל את המולדת"... ובכן, רבים, רבים מהם הגיעו לארץ וישר לחזית. התגייסו ישר מן האוניה. גם פה לא רוו כבוד ונחת. זלזלו בהם... אבל המטרה הייתה בשבילם עד כדי כך חשובה שלא שמו לב...

והנה הנערים האלה אחרי המלחמה היו חסרי כל, ללא השכלה ומקצוע... גם ללא משפחה... אם היו יכולים ב-1953 לקבל את הפיצויים כל מהלך חייהם היה שונה. כפי שהם היו הם כמובן התנקזו לעבודות בלתי מקצועיות, פחות מתגמלות. כך שלרבים מהם אין פנסיה. ועכשיו הם חיים מביטוח לאומי והשלמת הכנסה. [מדינת ישראל] מצד אחד מנעה מהם [על ידי היותור בהסכם השילומים] לקבל את הפיצויים מגרמניה, מה שהתאפשר לכל ניצול שואה שחי בחוץ לארץ, ומצד שני היא עצמה [בתחילה] לא שילמה לא פיצתה... עד היום הקצבה מגרמניה היא... [פי כמה] מאשר ממשרד האוצר.

אני חושבת שהגיע הזמן במחצית השנייה של הדור האחרון לפצות את אותם האנשים ולפחות לתת להם זקנה מכובדת... אני חושבת שזה צריך להיות פיצוי רציני מאד כדי לתת את הכבוד לאנשים אלה. אני לא מתכוונת לכך שבוודאי יש למנוע מאדם את הצורך לבחור בין פרוסה לבין תרופה. אני מתכוונת להבטחת חיי רווחה לפחות לעת זקנה: כדי שאדם יוכל לקחת עזרה, להיכנס לבית אבות.

...מצבנו [במדינה] טוב. לא יקרה שום דבר למדינה הזאת אם היא תוציא מהרזרבות סכומים ממשיים... כדי לשלם את החוב הזה שהיא חייבת לניצולי השואה. אני טוענת שבד בבד עם התמיכה החשובה והמוצדקת הזאת, מדינת ישראל גם אולי תנקה את הכתם הנורא ביחסה לניצולי השואה, וההיסטוריה תשפוט אותה על כך.

אני מאד הייתי מצפה מהוועדה הזאת שהיא תורה על הקדשת כסף רב מאד כדי לאפשר לניצולי השואה חיים של כבוד כפי שכולנו מגדירים, ולא לפי ההגדרה המצומצמת.

לו הלכנו אחרי צו לבנו, היינו נענים לבקשתה של רחל ביאלה, הנוגעת ללב ולמצפון, במלואה. אך כאמור, לא ראינו את עצמנו חופשיים להתעלם משיקולים תקציביים, וזאת, בראש ובראשונה, מתוך חשש שאחרת תימצא עילה לדחיית המלצותינו. עתה, משנתנו דעתנו בגדרי המלצותינו על האילוצים התקציביים, אנו מקווים כי הדו"ח לא יעלה אבק בארכיונים ויהפוך לאות מתה, אלא שהמלצותינו יתקבלו ויבוצעו כרוחן וכלשונן.

